

УДК 347.921.1; 347.65/.68

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.41>

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВОЗНАСТУПНИЦТВО У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Боровська І.А.,

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. провідного наукового співробітника

відділу науково-правових експертиз

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз

Національної академії наук України

ORCID: 0000-0002-8796-0391

Боровська І.А. Процесуальне правонаступництво у контексті реалізації принципу доступу до правосуддя: проблемні аспекти теорії та практики.

Стаття присвячена дослідженню сутності процесуального правонаступництва та окремим проблемним аспектам заміни учасника справи правонаступником *causa mortis* у цивільному судочинстві України.

У статті розглядаються доктринальні положення щодо юридичної природи, сутності правонаступництва у матеріальних правовідносинах та процедури переходу процесуальних прав та процесуальних обов'язків до правонаступника у разі смерті фізичної особи – сторони, третьої особи у цивільному процесі.

У контексті реалізації принципу доступу до правосуддя проаналізовані проблемні аспекти застосування положень цивільного процесуального законодавства України щодо права звернення до суду правонаступника *causa mortis*, який не змінений процесуально у судовому провадженні, із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Окрема увага приділяється тлумаченню п. 1 ч. 1 ст. 424 ЦПК України через призму правових позицій Конституційного Суду України щодо права доступу до суду. Обґрунтовано, що стаття 55 Конституції України підлягає тлумаченню як така, що забезпечує безперервність судового захисту у випадку смерті сторони провадження, якщо, по-перше, спірні правовідносини допускають правонаступництво, по-друге, особа – правонаступник *causa mortis* (спадкоємець) прийняла спадщину. У даному разі відбувається перехід (трансмisiя) усіх цивільних процесуальних прав та цивільних процесуальних обов'язків, що висновується зі змісту ч. 2 ст. 55 ЦПК України. Констатовано, що припис п. 1 ч. 1 ст. 424 ЦПК України, в контексті визначення правового статусу правонаступника *causa mortis*, що не змінений процесуально у судовому провадженні, варто тлумачити через призму автоматичного переходу до нього усіх процесуальних прав та процесуальних обов'язків, а також обов'язковості усіх дій, які вчинені в цивільному процесі до його вступу так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив, у тому числі переходу права подавати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, тобто автоматичного набуття статусу учасника справи (сторони, третьої особи).

Ключові слова: суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, учасники справи, доступ до правосуддя, правовий статус правонаступника, правонаступник *causa mortis*, перехід процесуальних прав та процесуальних обов'язків, перегляд судових рішень.

Borovska I.A. Procedural succession in the context of implementing access to the courts principle: problematic aspects of theory and practice.

The article is focused on studying the essence of procedural succession and to certain problematic aspects of replacing a party to the case by a *causa mortis* successor within civil legal proceedings of Ukraine.

The author of the article has researched the doctrinal provisions on the legal nature, essence of succession within material legal relations, as well as the procedure for the transfer of procedural rights and procedural obligations to a successor in case of an individual's death, who is a party, a third party in civil proceedings.

The author in the context of implementing the principle of accessibility to the courts, has analysed problematic aspects of applying the provisions of the civil procedural legislation of Ukraine on the *causa mortis* successor's right to appeal to the court that has not been procedurally changed in court

proceedings, with a claim to review the court decision based on newly discovered circumstances. Particular attention has been paid to the interpretation of paragraph 1, Part 1 of the Art. 424 of the Civil Procedural Code of Ukraine through the prism of the legal positions of the Constitutional Court of Ukraine on the right of access to the court. It has been substantiated that the Art. 55 of the Constitution of Ukraine is subject to interpretation as ensuring continuity of judicial protection in case of the proceedings party's death, if, first, the disputed legal relations allow for succession, and secondly, the person – a *causa mortis* legal successor (lawful heir) has accepted the estate. In this case, there is a transfer (transmission) of all civil procedural rights and civil procedural obligations following from the content of Part 2 of the Art. 55 of the Civil Procedural Code of Ukraine. It has been stated that the prescription of paragraph 1, Part 1 of the Art. 424 of the Civil Procedural Code of Ukraine, in the context of determining the legal status of a *causa mortis* successor, which is not procedurally changed in court proceedings, should be interpreted through the prism of the automatic transfer of all procedural rights and procedural obligations to such a successor, as well as the obligation nature of all actions committed in civil proceedings before the accession to the heirship in the same way as they were obligatory for the replaced person, including the transfer of the right to file a claim to review the court decision based on newly discovered circumstances, that is, the automatic acquisition of the status of a participant in the case (party, third party).

Key words: subjects of civil procedural legal relations, parties to a case, access to the courts, legal status of a successor, *causa mortis* successor, transfer of procedural rights and procedural obligations, review of court decisions.

Постановка проблеми. Відповідно до частин 1–3 статті 124 Конституції України від 28 червня 1996 року правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи.

Право на доступ до суду задекларовано у статті 55 Конституції України як основоположне право, яке реалізується шляхом застосування особою однієї із юрисдикційних форм захисту – судового захисту. Відповідно до цієї статті передбачено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. *Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.* Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1].

Вищенаведені конституційні положення втілені у галузевому законодавстві України. Так, відповідно до положень частин 1, 3, 5 ст. 4 ЦПК України кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та інтересів. Відмова від права на звернення до суду за захистом є недійсною. Жодна особа не може бути позбавлена права на участь у розгляді своєї справи у визначеному цим Кодексом порядку [2].

Правосуддя в Україні здійснюється на основних засадах (принципах) судочинства, встановлених Конституцією України та галузевим процесуальним законодавством України, які інтегруються у норми права, є основоположними у визначенні процесуальної форми як сукупності окремих процесуальних дій суду і учасників судового процесу, та якими керується суд при розгляді і вирішенні справи. При цьому, держава, як гарант дотримання прав особи, має забезпечувати кожному ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів з можливістю використати юрисдикційну форму захисту, у тому числі судову форму захисту як історично-сформовану, процедурно регламентовану форму захисту, що визначається диференціацією судових процедур, стадійністю, а також здійсненням судового контролю за виконанням ухвалених судом рішень, з дотриманням належних процесуальних гарантій.

У контексті здійснення права на суд, гарантованого частинами першою і другою статті 55 Конституції України, окремої уваги заслуговують проблемні аспекти тлумачення п. 1 ч. 1 ст. 424 ЦПК України щодо права звернення до суду правонаступника *causa mortis*, який не змінений процесуально у судовому провадженні, із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, оскільки відповідно до указаних положень заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами може бути подано з підстави, визначеної п. 1 ч. 2 ст. 423 цього Кодексу, – учасниками справи протягом тридцяти днів з дня, коли особа дізналася

або могла дізнатися про існування обставин, що стали підставою для перегляду судового рішення. Таким чином, виникає запитання чи має право правонаступник у матеріальних правовідносинах, який не був замінений у судовому процесі, тобто не набув процесуального статусу сторони чи третьої особи (учасника справи), подавати до суду заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами [2].

Стан опрацювання проблематики. Проблематиці правонаступництва у цивільних правовідносинах були присвячені численні праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців таких як: Е. Hoffman, J. Ruszewski, А.Б. Гриняк, І.А. Діковська, Ю.О. Заїка, О.О. Кот, Л.В. Красицька, Н.С. Кузнецова, О.Є. Кухарев, О.П. Печений, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova та ін. Проблемним аспектам процесуального правонаступництва, у тому числі через призму реалізації принципу доступу до правосуддя, були присвячені наукові розробки вітчизняних процесуалістів: С.С. Бичкової, В.А. Кройтора, В.В. Комарова, Н.Ю. Сакари, Т.А. Цувіної, С.Я. Фурси, М.М. Ясинка та ін.

Водночас у зв'язку з динамічним розвитком цивільного процесуального законодавства України, який обумовлений євроінтеграційними процесами та адаптацією законодавства України до положень права ЄС, а також необхідністю оперативного реагування українського законодавця на виклики введеного воєнного стану, дослідження відповідної тематики з метою вироблення концептів удосконалення правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин у сфері процесуального правонаступництва набуває все більшої актуальності. Крім того, аналіз судової практики свідчить про відсутність єдиних підходів у тлумаченні окремих положень цивільного процесуального законодавства України у сфері процесуального правонаступництва, що створює перепони у реалізації задекларованого у статті 55 Конституції України права на судовий захист.

Вищенаведене опосередковується **метою дослідження** – з'ясування сутності процесуального правонаступництва, а також дослідження проблемних аспектів заміни учасника справи (сторони, третьої особи) правонаступником у цивільному судочинстві України через призму реалізації принципу доступу до правосуддя.

Виклад основного матеріалу. У цивілістичній доктрині право на суд розглядають в контексті існування низки передумов такого права, зокрема наявності у особи цивільної процесуальна правосуб'єктності, що складається із цивільної процесуальної правоздатності та цивільної процесуальної дієздатності. Відповідно до ст. 46 ЦПК України цивільна процесуальна правоздатність визначається як здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи, яку мають усі фізичні і юридичні особи. Цивільна процесуальна дієздатність є здатністю особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді, яку за загальним правилом мають фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи (ч. 1 ст. 47 ЦПК України) [2].

Із аналізу юридичної конструкції ч. 1 ст. 46 ЦПК України можна дійти висновку, що категорії «цивільна процесуальна правоздатність фізичної особи» та «цивільна правоздатність фізичної особи» є взаємопов'язаними категоріями. Відповідно до частин 2, 4 ст. 25 ЦК України цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження та припиняється у момент її смерті. У разі смерті фізичної особи припиняються усі належні їй цивільні права та обов'язки, якщо не відбувається спадкування, тобто переходу до спадкоємців прав та обов'язків, які належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті, що висновується зі змісту ст. 1216 ЦПК України, відповідно до часини першої якої спадкуванням є «перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців)».

Згідно зі статтями 1218, 1219 ЦК України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема: 1) особисті немайнові права; 2) право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами; 3) право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 4) права на аліменти, пенсію, допомогу або інші виплати, встановлені законом; 5) права та обов'язки особи як кредитора або боржника, передбачені статтею 68 цього Кодексу. Відповідно до положень ст. 608 ЦК України зобов'язання припиняється зі смертю боржника, якщо воно є нерозривно пов'язаним з його особою і у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою або якщо воно є нерозривно пов'язаним з особою кредитора [3].

Правонаступництво характерне для правовідносин, в яких вже сформований певний набір правомочностей, тому правонаступник володіє не «нововиниклими» правом/обов'язком, а вже існуючим, який був переданим останньому шляхом переходу від іншого попереднього суб'єкта правовідносин. Тому для розкриття сутності правонаступництва використання позначення «перехід права» є найбільш влучним, оскільки вказані поняття носять однакове змістовне навантаження,

вказуючи на залежність права однієї особи (правонабувача) від права іншої особи (правонадавця), співвідносячись як частина та ціле: правонаступництво завжди є переходом прав/обов'язків, проте не будь-який перехід прав є правонаступництвом [4, с. 117]. За змістом правонаступництво можна вважати похідним правонабуттям [5, с. 80–82].

При з'ясуванні процесуального аспекту правонаступництва у порядку спадкування через призму розмежування деривативної (похідної) та автономної моделі доступу до правосуддя основним критерієм є форма реалізації права на судовий захист та участі у судовому процесі – продовження судового процесу, розпочатого шляхом відкриття провадження у справі за заявою фізичної особи – спадкодавця шляхом процесуального правонаступництва (заміни сторони чи третьої особи, у випадку її смерті, спадкоємцем), чи звернення спадкоємця до суду за захистом порушеного, невизнаного або оспорюваного права чи законного інтересу, яке здійснюється як власне право на судовий захист після переходу прав та обов'язків, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Із системного аналізу положень ч. 1. 2 ст. 55 ЦПК України можна дійти висновку, що правонаступник вступає у процес у тому самому процесуальному статусі як і учасник справи, якого він замінив (позивача, відповідача, третьої особи). У даному випадку право доступу до суду реалізується через призму продовження права фізичної особи у разі її смерті правонаступником. Адже, цивільним процесуальним законодавством України не встановлюється для суду обов'язок розгляду справи спочатку після вступу правонаступника за клопотанням учасника справи чи з власної ініціативи.

Так, згідно з положеннями ст. 55 ЦПК України у разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах щодо яких виник спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідної сторони або третьої особи на будь-якій стадії судового процесу. Усі дії, вчинені в цивільному процесі до вступу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив [2].

У свою чергу із аналізу приписів ч. 2 ст. 55 ЦПК України, відповідно до якої «усі дії, вчинені в цивільному процесі до вступу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив», можна стверджувати, що залучений судом правонаступник, набувши такий же процесуальний статус, який мала фізична особа, замінена у зв'язку зі смертю, позбавлений можливості відмовитися від будь-яких процесуальних дій, вчинених у судовому процесі на будь-якій стадії особою, яку він замінив.

Відповідне твердження корелюється із правовими позиціями Великої Палати Верховного Суду, наданими зокрема у постановках від 11 жовтня 2023 року у справі № 523/2357/20, від 03 листопада 2020 року у справі № 916/617/17, у яких разом із з'ясуванням проблемних аспектів процесуального правонаступництва наголошується, що «при вирішенні питання заміни учасника справи правонаступником та заміни сторони виконавчого провадження у разі смерті фізичної особи (боржника, відповідача) судам перш за все необхідно з'ясувати коло всіх спадкоємців померлої особи, а також встановити, чи пред'явлено кредитором вимоги до спадкоємців боржника» (п. 101 постанови Великої Палати Верховного Суду від 03 листопада 2020 року у справі № 916/617/17, п. 6.14 постанови Великої Палати Верховного Суду від 11 жовтня 2023 року у справі № 523/2357/20) [6, 7].

У свою чергу, якщо права та обов'язки припинилися зі смертю особи, тобто спірні правовідносини не допускають правонаступництва, суд відмовляє у відкритті провадження у справі за позовною заявою особи – правонаступника (спадкоємця) або закриває провадження у справі, якщо смерть фізичної особи – спадкодавця настала після набуття нею процесуального статусу учасника справи (сторони, третьої особи). Так, згідно з положеннями п. 6 ч. 1 ст. 186 ЦПК України суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо: настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено юридичну особу, які звернулися із позовною заявою або до яких пред'явлено позов, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 255 ЦПК України суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо: настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено юридичну особу, які були однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва. У даному випадку право на судовий захист припиняється [2].

Таким чином, якщо існує законний інтерес, право на судовий захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав може бути реалізовано правонаступниками (спадкоємцями) особи у разі її смерті (оголошення померлою) у двох формах, а саме шляхом: 1) звернення спадкоємця до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних успадкованих прав, тобто тих прав, що не припинилися зі смертю спадкодавця; 2) процесуального правонаступництва, у випадку коли перехід таких прав (спадкування) відбувається після відкриття провадження у справі, учасником якої була

померла особа – спадкодавець, що призводить одночасно і до переходу цивільних процесуальних прав та цивільних процесуальних обов'язків до спадкоємця у межах набуття ним відповідного процесуального статусу.

Із аналізу положень цивільного процесуального законодавства України, якими визначаються процедура відкриття апеляційного провадження, касаційного провадження, перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами вбачається, що серед підстав відмови у відкритті, відповідних проваджень, перелік яких визначається особливостями їх процесуальної форми, не міститься ні підстави, визначеної у п. 6 ч. 1 ст. 186 ЦПК України, а саме: «якщо настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено юридичну особу, які були однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва», ні відсильної норми до п. 6 ч. 1 ст. 186 ЦПК України, що додатково вказує на позицію законодавця щодо автоматичного набуття правонаступником процесуального статусу померлої особи як сторони (третьої особи), тобто автоматичного переходу до правонаступника у матеріальних правовідносинах усіх цивільних процесуальних прав та цивільних процесуальних обов'язків, а також обов'язковості усіх дій, які вчинені в цивільному процесі до його вступу так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив. Якщо правовідносини не допускають правонаступництва суд застосовує положення п. 7 ч. 1 ст. 255 ЦПК України як норму загального характеру та закриває провадження у справі. У свою чергу, правонаступник, набувши процесуального статусу учасника справи (сторони, третьої особи), якого замінив позбавлений можливості ретроспективного користування процесуальними правами, до прикладу – набувши процесуального статусу позивача, змінити предмет або підстави позову шляхом подання письмової заяви після закінчення підготовчого засідання, а якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження – після п'яти днів до початку першого судового засідання у справі (ч. 3 ст. 49 ЦПК України).

Процедура перегляду рішення за нововиявленими обставинами визначається положеннями глави 3 розділу V ЦПК України. Відповідно частин 1, 2 ст. 425 ЦПК України до заяви про перегляд судового рішення суду першої інстанції з підстав, визначених ч. 2 статті 423 цього Кодексу, подається до суду, який ухвалив судові рішення. Заява про перегляд судових рішень судів апеляційної і касаційної інстанцій з підстав, зазначених у частині першій цієї статті, якими змінено або скасовано судові рішення, подається до суду тієї інстанції, яким змінено або ухвалено нове судові рішення. Згідно з частинами 1, 2 ст. 427 ЦПК України заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, що надійшла до суду, передається судді або колегії суддів, які визначаються у порядку, встановленому статтею 33 цього Кодексу. Протягом п'яти днів після надходження заяви до суду суддя (суддя-доповідач) перевіряє її відповідність вимогам ст. 426 цього Кодексу і вирішує питання про відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами [2].

Із системного аналізу положень частин 1, 2 ст. 425, частин 1, 2 ст. 427 ЦПК України, а також ст. 55 ЦПК України, якою визначається процедура процесуального правонаступництва з вказівкою у цій нормі, що «суд залучає до участі у справі правонаступника відповідної сторони або третьої особи на будь-якій стадії цивільного процесу» та із урахуванням висновків, наданих Великою Палатою Верховного Суду щодо обов'язку суду з'ясувати коло всіх спадкоємців померлої особи під час відкриття провадження у справі (п. 101 постанови Великої Палати Верховного Суду від 03 листопада 2020 року у справі № 916/617/17, п. 6.14 постанови Великої Палати Верховного Суду від 11 жовтня 2023 року у справі № 523/2357/20) [6; 7], можна стверджувати про доцільність тлумачення положення п. 1 ч. 1 ст. 424 ЦПК України як обов'язку залучення судом спадкоємця фізичної особи у разі її смерті на будь-якій стадії судового процесу (у тому числі, під час відкриття провадження за нововиявленими обставинами) у правовому статусі тієї особи, яку замінює спадкоємець, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво.

У свою чергу, при тлумаченні припису п. 1 ч. 1 статті 424 Кодексу щодо правонаступника *causa mortis*, який не змінений процесуально у судовому провадженні, через призму права на судовий захист, гарантованого частинами першою та другою статті 55, статтями 8, 129 Конституції України, варто звернутися до телеологічного методу тлумачення норм права, а саме з'ясування змісту норми (норм) права за допомогою її (їх) мети, а також до загальних положень цивільного процесуального законодавства України, якими визначаються завдання та мета цивільного судочинства. Відповідно до частин 1, 2 ст. 2 ЦПК України завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватися завданням цивільного судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі.

На домінуючому значенні досягнення мети правосуддя та створення дієвих механізмів реалізації права на суд, акцентується у *рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Карякіна Едуарда Сергійовича, товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий дім «Еко-вугілля України» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини першої статті 79 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020*, а саме – «метою правосуддя є захист порушених, оспорюваних прав, свобод, які належать безпосередньо особі, що звертається до суду щодо їх захисту. Тому реалізацію гарантованого частиною другою статті 55 Конституції України права на звернення до суду щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень має бути забезпечено відповідно до вказаної мети правосуддя» (абзац другий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини рішення) [8].

Висновки. Таким чином, із системного аналізу ч. 1 ст. 1216, статей 1218, 1219 ЦК України, ст. 55 ЦПК України, можна стверджувати, що цивільне процесуальне правонаступництво характеризується такими ознаками: 1) цивільне процесуальне правонаступництво можливе якщо спірні правовідносини допускають перехід до правонаступника (спадкоємця) цивільних прав та обов'язків, що є предметом спору; 2) цивільне процесуальне правонаступництво здійснюється шляхом залучення судом правонаступника відповідної сторони або третьої особи; 3) цивільне процесуальне правонаступництво можливе на будь-якій стадії судового процесу; 4) цивільне процесуальне правонаступництво передбачає автоматичний перехід усіх цивільних процесуальних прав та цивільних процесуальних обов'язків, що висновується зі змісту ч. 2 ст. 55 ЦПК України, а саме – «усі дії, вчинені в цивільному процесі до вступу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив».

Враховуючи положення ч. 1 ст. 46, ч. 2, 4 ст. 25, ч. 1 ст. 1216, статей 1218, 1219 ЦК України, ст. 55, п. 6 ч. 1 ст. 186, п. 7 ч. 1 ст. 255 ЦПК України право на суд, гарантоване частиною першою і другою статті 55 Конституції України, належить до таких, що припиняються зі смертю фізичної особи у випадку, якщо спірні правовідносини не допускають переходу цивільних прав та обов'язків до її спадкоємців, що у процесуальному аспекті позбавляє права звернення особи – правонаступника (спадкоємця) до суду за захистом таких прав, а у випадку смерті фізичної особи (спадкодавця) – учасника справи після відкриття провадження у справі право на судовий захист припиняється шляхом постановлення судом ухвали про закриття провадження у справі. Стаття 55 Конституції України підлягає тлумаченню як така, що забезпечує безперервність судового захисту у випадку смерті сторони провадження, якщо, по-перше, спірні правовідносини допускають правонаступництво, по-друге, особа – спадкоємець прийняла спадщину. У даному разі відбувається перехід усіх цивільних процесуальних прав та цивільних процесуальних обов'язків, що висновується зі змісту ч. 2 ст. 55 ЦПК України. А отже, спадкоємець автоматично набуває процесуального статусу відповідного учасника справи (сторони, третьої особи) на будь-якій стадії судового процесу шляхом його залучення судом, у тому числі на стадії перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>. URL: (дата звернення – 12.11.2025).
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення – 12.11.2025).
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення – 12.11.2025).
4. Валах В.В. Відмежування правонаступництва від суміжних явищ у цивільному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2015. Вип. 30. Т. 1. С. 114–118. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_30\(1\)__29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_30(1)__29) (дата звернення – 12.11.2025).
5. Маньковський В.В. Поняття та види спадкування за цивільним законодавством України, Литви та Польщі: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... доктора філософії: 081. Право; Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2022. 181 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f43b9ba4-6508-4fad-9ae0-8579fc449006/content> (дата звернення – 12.11.2025).
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 листопада 2020 року у справі № 916/617/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93217981> (дата звернення – 12.11.2025).
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 жовтня 2023 року у справі № 523/2357/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114757808> (дата звернення – 12.11.2025).

8. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційними скаргами Карякіна Едуарда Сергійовича, товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий дім «Еко-вугілля України» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини першої статті 79 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va06p710-20#Text> (дата звернення – 12.11.2025).